

Využitie kvalitatívneho výskumu v záverečných prácach v odbore sociálna práca

The utilization of qualitative inquiry in bachelor's and diploma theses in the field of social work

Michal Sedláček¹, Lubomír Oláh²

¹ Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. – Ústav Dr. Pavla Blahu Skalica – Vedecko-výskumné centrum prof. V. Krčméryho v Skalici

¹ St Elisabeth's University of Health Care and Social Work, non-profit organization – The Institute of Dr. Pavel Blaho in Skalica – The Science and Research Center of Professor V. Krčméry in Skalica

² Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. – Ústav Dr. Pavla Blahu Skalica – Vedecko-výskumné centrum prof. V. Krčméryho v Skalici

² St Elisabeth's University of Health Care and Social Work, non-profit organization – The Institute of Dr. Pavel Blaho in Skalica – The Science and Research Center of Professor V. Krčméry in Skalica

Recenzent/Review: doc. PaedDr. et Mgr. Eva Zacharová, Ph.D.

Ostravská univerzita, Lekárska fakulta, Ostrava, Česká republika

Submitted/Odoslané: 06. 03. 2008

Accepted/Prijaté: 27.03.2018

Abstrakt: Kvalitatívny výskum patrí v posledných rokoch medzi pomerne obľúbené a často volené prístupy vo výskumoch v záverečných prácach študentov odboru sociálna práca. Tento stav je daný predovšetkým zjednodušenou predstavou o nenáročnosti tohto typu skúmania, v ktorom sa zväčša nevyužívajú žiadne štatistické postupy ani operácie. Napriek tomuto rozmachu a narastajúcej popularite kvalitatívneho výskumu sme

však svedkami toho, že len veľmi obmedzený kruh poslucháčov vysokoškolského štúdia tejto metodológii skutočne rozumie, správne využíva jej konkrétne postupy, metódy a techniky a je schopný v rámci prác svoje výskumné zistenia patrične analyzovať a interpretovať, čím by sa vyhol veľmi jednoduchému deskriptívnemu charakteru celého výskumného procesu. Text predstavuje základné pojednanie

o možnostiach, ako plne využiť kvalitatívne prístupy vo výskume a ako sa vyhnúť mnohým elementárnym chybám, ktoré sa v záverečných prácach študentov odboru sociálna práca často vyskytujú.

Kľúčové slová

Výskum. Kvalitatívny výskum. Kvalitatívne prístupy. Záverečné práce. IMRAD.

Abstract: In recent years, qualitative inquiry has been quite a popular choice among students of social work selecting the research approach for their (bachelor's and diploma) theses. This has been caused primarily by the oversimplified idea students have about this research approach which rarely uses any statistical procedures or methods. Despite the increase in popularity and the growing prevalence of qualitative inquiry we bear witness to the fact that only a rather limited number of undergraduates actually understand its methodology, use its methods and techniques correctly and are capable of a proper analysis and interpretation of the data acquired in the research process and thus avoiding a simplistic, descriptive approach to the research process. This article provides a basic outline of possibilities how to fully utilize qualitative inquiry in the research process and how to avoid elementary mistakes which occur

frequently in theses of social work undergraduate students.

Keywords

Research. Qualitative inquiry. Research approaches. Theses. IMRAD.

Úvod

V posledných rokoch sme svedkami nárastu výskumných prác, ktoré vychádzajú z kvalitatívnej metodológie. Obdobný proces môžeme sledovať aj ako pedagógovia v záverečných prácach študentov odboru sociálna práca.¹

U študentov je táto skutočnosť zväčša determinovaná ich nechúťou k matematike a štatistike. Perspektíva, že výskumné zistenia v záverečnej práci je treba štatisticky spracovať a ošetriť, je pre mnohých študentov taká zložitá, že v určitej „naivnej viere“ radšej uprednostnia kvalitatívny výskum, kde „netreba nič počítať“, pred kvantitatívnym výskumom, kde si nevystačia s kalkulačkou a jednoduchým počítaním percent, ako tomu bývalo často v minulosti.² V ich ponímaní sa problematika výskumu zjednodušene

¹ Autori vychádzajú predovšetkým z vlastnej pedagogickej praxe na VŠZaSP sv. Alžbety, n. o.

² Trochu humorne to dokladá aj skúsenosť prvého spoluautora príspevku z jeho vlastných štúdií, kedy veľká časť študentov (a jeho spolužiakov) volila štúdium sociálnej práce práve z toho dôvodu, aby sa vyhla skúškam z matematiky.

spľasla na otázku „dotazník verzus rozhovor“, pričom si študenti často krát vôbec neuvedomujú, že uskutočniť rozhovory (a to už vôbec neriešime otázku iných výskumných techník ako napríklad pozorovania), ktoré by boli skutočne bohaté na dáta, a neskôr tieto dáta naozaj kvalitne a adekvátne analyticky spracovať, je nesmierne zložité. Výsledkom býva, že kvalitatívny výskum v diplomových prácach často predstavuje aplikáciu „techniky“ CTRL+C a CTRL+V, teda otázka – odpoveď, otázka – odpoveď atď. Ide tak de facto len o prepisy uskutočnených interview s participantmi a akákoľvek hlbšia analýza (a interpretácia) v týchto prácach absentuje.³

S problematikou kvalitatívneho výskumu súvisí aj určitá nechuť mnohých pedagógov z vysokoškolského prostredia voči tomuto typu výskumu. Znovu a znovu sa stretávame s výhradami, že kvalitatívny výskum nie je dostatočne vedecký, je príliš

³ „Jeho [výskumníkovou – pozn. autorov] úlohou nie je len poukázať na zaujímavosť zozbieraných surových dát, ako sa to často deje, avšak materiál podrobiť systematickej analýze a interpretácii.“ (Švaříček, Šed'ová et al., 2014, s. 207). Autori publikácie v súvislosti s touto otázkou taktiež uvádzajú v poznámke pod čiarou trefnú poznámku autorskej dvojice Leea a Fieldinga (2004), že postup mnohých výskumníkov možno zhrnúť slovami: „*Toto povedal môj subjekt. Nie je to zaujímavé?*“

subjektívny a poznačený myslením samotného výskumníka a pre širšiu aplikovateľnosť vo vede nepoužiteľný.

Na to nadväzuje ďalší problém, ktorým je nedostatok vhodnej literatúry dotýkajúcej sa kvalitatívneho výskumu domácej proveniencie, a to predovšetkým v odbore sociálna práca. Väčšina publikácií sa zaoberá kvantitatívnym výskumom a najdôležitejšími štatistickými operáciami, no ak chce študent sociálnej práce získať hlbšie vedomosti o kvalitatívnom výskume, musí hľadať informácie v literatúre pedagogickej, sociologickej či psychologickej.⁴

Problematika výskumu v sociálnej práci predstavuje pre študentov, ale, bohužiaľ, niekedy i samotných pedagógov, „španielsku dedinu“. Je to dané mnohými faktormi. V prvom rade nie je možné dostatočne vysvetliť a naučiť metodológiu výskumu v priebehu pár hodín trvajúcej prednášky pre externých študentov, no nikto sa nestane metodológom ani počas jedného či dvoch semestrov denného štúdia. Prednášajúci môže mať pocit úspechu, ak po jeho prednáške študenti pochopili, ako sa vôbec tvorí hypotéza, čo sú premenné a aké sú rozdiely medzi kvantitatívnou a kvalitatívnou metodológiou.

⁴ Vid' bibliografiu príspevku.

Ďalším faktorom je skutočnosť, že dostupné publikácie sú často písané len vo vedeckom jazyku, ktorému študenti nie sú schopní porozumieť. Výskum nie je problematikou, ktorá sa dá memorovať, „nabifliť“, vyžaduje si porozumenie a – čo je snád' ešte dôležitejšie – aj praktické skúsenosti („kumšt“) z jeho realizácie. A tie sa dajú získať len praxou. Pomyselným „klincom do rakvy“ môže byť skutočnosť, ak metodológiu výskumu prednáša odborník z inej oblasti, napríklad sociológ, kde vládnu celkom iné pomery a kde majú študenti oveľa bohatšie vedomosti a skúsenosti s výskumnými aktivitami. Ak sa prednášajúci ihneď neprispôbi podmienkam výučby v odbore sociálna práca (teda konkrétne predpokladu, že študenti o výskume vôbec nič nevedia, čomu treba prispôbiť i slovník a všetko treba vysvetliť „od Adama“), jeho snaha poskytnúť informácie a niečo poslucháčov naučiť neprinesie požadované výsledky.

V neposlednom rade treba spomenúť aj faktor sociálnej práce ako vyslovene praktickej činnosti. Sociálni pracovníci sú zväčša skúsení ľudia z praxe, zvyknutí riešiť praktické životné problémy, ľudia, ktorí dôverne poznajú silné i slabé stránky človeka. Často sú natoľko pohltení a zaťažení svojou prácou, ktorá dokáže byť nesmierne náročná, že na „akademické

debaty“ nemajú energiu ani čas. Dobro to môže vystihovať tvrdenie: „Načo mám riešiť výskum, keď všetky tieto veci poznám z praxe? Zasa len nejaká nepoužiteľná teória!“

Tento text nepredstavuje apológiu kvalitatívneho výskumu, ani nie je ofenzívou voči väčšinovo zaužívanému kvantitatívnemu výskumu. Predstavuje skôr snahu predstaviť kvalitatívny výskum ako vhodnú a osožnú možnosť skúmania v odbore sociálna práca, ktorá nestojí v protiklade ku kvantitatívnemu výskumu, ale spolu s ním, predovšetkým v podobe zmiešaného výskumu, môže prinášať nové dáta a podnetné zistenia pre vedu i samotnú prax, a zároveň upozorniť na niektoré chyby, ktoré sa v záverečných prácach v súvislosti s kvalitatívnym výskumom často objavujú.

1 Vymedzenie kvalitatívneho výskumu

Ako sme naznačili vyššie, v slovenských podmienkach (odboru sociálna práca) sa často stretávame s veľmi kritickými postojmi voči kvalitatívnemu výskumu. Ten nie je považovaný za dostatočne vedecký, pretože jeho výsledky nemožno zovšeobecniť, výskumný súbor spravidla tvorí menší počet participantov, do hry vstupuje aj reliabilita a validita výskumu či subjektivita výskumníka. Z týchto a mnohých ďalších dôvodov

mnohí slovenskí odborníci kvalitatívny výskum z princípu odmietajú alebo ho doslova trpia.

Treba poznamenať, že tieto otázky sa riešili v anglosaskom prostredí už zhruba v 50. a 60. rokoch 20. storočia. Napokon, dobrou ilustráciou snahy o zbavenie nálepky subjektivismu a vyslovene deskriptívneho charakteru s ambíciou produkcie nových teórií je vznik zakotvenej teórie, za ktorou stojí dvojica autorov Strauss a Glaser (1967, neskôr predovšetkým Strauss a Corbinová). V súčasnosti je v západnom svete kvalitatívny výskum považovaný za plnohodnotnú alternatívu k výskumu kvantitatívnemu.

Základným rozdielom medzi obomi typmi výskumu však sú ich ontologické a epistemologické východiská.

Kvantitatívny výskum vychádza z pozitivizmu, ktorý predpokladá existenciu objektívneho sveta, kde fakty existujú nezávisle od ľudí, realitu možno opísať, merať, kvantifikovať a skúmať konkrétne kauzálne javy. Úzko nadväzuje na prírodné vedy a ich metodológiu.

Kvalitatívny výskum sa však opiera o socio-konstruktivizmus. Realitu si konštruuje každý človek sám, dôraz sa kladie na individuálne koncepty a keďže existuje mnoho ľudí v rôznych podmienkach a situáciách, existujú aj

rôzne sociálne reality. Výsledkom takéhoto výskumu je preto interpretácia a konštrukcia vlastnej reality, ktorú výskumník zachytáva (Gavora, 2006).

Hoci kvalitatívny výskum má pomerne dlhú a bohatú históriu, po mnoho desaťročí stál na okraji záujmu vedeckej obce. Postupnú zmenu prinieslo predovšetkým pôsobenie a práce predstaviteľov tzv. *Chicagskej školy* v 20. a 30. rokoch 20. storočia, či viaceré štúdie z rovnakého obdobia na poli antropológie (Denzin, Lincolnová, 2003). Podobne i Hendl (2016) upozorňuje, že existenciu kvalitatívneho výskumu v sociálnych vedách možno datovať do ich počiatkov, a to najmä v línii etnografického (terénneho) výskumu. Neskôr sa napríklad v rámci psychológie hojne využívali prípadové štúdie. Napriek tomu sa v priebehu rozvoja sociológie a psychológie čoraz viac presadzovali experimentálne a kvantitatívne prístupy. V USA sa napokon od 60. rokov 20. storočia čoraz viac presadzovala kritika štandardizovaného kvantitatívneho výskumu.

Hendl (2016) i Gavora (2006) dávajú rozmach kvalitatívneho výskumu v posledných desaťročiach do súvisu s obmedzeniami kvantitatívnej metodológie, kedy tento typ metodológie v podstate dosiahol hranice svojich

možností a nie je možné ho ďalej výrazne rozvíjať.

Základné rozdiely medzi oboma typmi metodológie výstižne opísal Reichel (2009):

kvantitatívny prístup	kvalitatívny prístup
extenzívne skúmanie skutočnosti	intenzívne skúmanie skutočnosti
založený na dedukcii (najprv formulácia vzťahov, potom zber dát)	založený na indukcii (najprv zber dát a následne formulácia vzťahov)
skúmanie predpokladaných vzťahov – overovanie hypotéz	identifikácia vzťahov – generovanie hypotéz
skúmanie niekoľkých aspektov u mnohých objektov	skúmanie mnohých aspektov u mála objektov
postup skúmania definovaný plánom	flexibilný postup reagujúci na získané dáta
vysoko štandarizovaný zber dát	značne neštandarizovaný zber dát
relatívne rýchly zber i analýza dát	pomerne náročný zber a analýza dát

ukončenie zberu dát po výskume výskumného súboru	ukončenie zberu dát po teoretickom nasýtení
vyhodnocovanie dát po ukončení ich zberu	vyhodnocovanie dát počas ich zberu
štatistické spracovanie dát nevyhnutné	štatistické spracovanie dát minimálne až nulové
kvantifikácia dát	dáta obrazné, jedinečné
zovšeobecnenie výsledkov možné a očakávané	zovšeobecnenie výsledkov problematické až nemožné
výsledky relatívne nezávislé na osobe výskumníka	výsledky relatívne ovplyvniteľné osobou výskumníka
testuje validitu porozumeniu skúmanému problému	pomáha rozumieť skúmanému problému
závery niekedy relatívne abstraktné pre konkrétne podmienky	dobrá znalosť konkrétnych podmienok a situácií

Zdroj: Reichel (2009)

Kvalitatívny výskum sa v súčasnosti využíva v mnohých vedných odboroch, ktoré si ho prispôsobujú pre svoje potreby.

Ak načrieme do pedagogiky, ktorá je sociálnym pracovníkom veľmi blízka, Švaříček, Šed'ová et al. (2014, s. 17) definujú kvalitatívny výskum ako „*proces skúmania javov a problémov v autentickom prostredí s cieľom získať komplexný obraz týchto javov založený na hlbokých dátach a špecifickom vzťahu medzi bádateľom a účastníkom výskumu. Zámerom výskumníka realizujúceho kvalitatívny výskum je za pomoci celého radu postupov a metód rozkrýť a interpretovať to, ako ľudia chápu, prežívajú a vytvárajú sociálnu realitu.*“ Ako vidíme, v tejto definícii sa v plnom rozsahu odrážajú základné premisy socio-konstruktivismu, o ktorých sme stručne pojednali vyššie.

Miovský (2006, s. 17), ako predstaviteľ psychológie, vymedzuje tento typ výskumu ako prístup, ktorý „*pre popis, analýzu a interpretáciu nekvantifikovaných či nekvantifikovateľných vlastností skúmaných fenoménov našej vnútornej a vonkajšej reality využíva kvalitatívnych metód.*“

Napokon, predstaviteľ sociológie Disman (2002, s. 285) charakterizuje kvalitatívny výskum jednoducho ako „*nenumerické šetrenie a interpretáciu sociálnej reality. Cieľom tu je odkryť význam podkladaný zdieľaným informáciám.*“

Známi predstavitelia kvalitatívneho prístupu Denzin a Lincolnová (2003) definujú tento výskum ako komplexnú a vzájomne prepojenú rodinu pojmov, konceptov a predpokladov. Jeho využitie dnes možno nájsť v behaviorálnych vedách, histórii, politológii, medicíne, ošetrovatel'stve, sociálnej práci i marketingu a masmediálnej komunikácii.

Výber kvalitatívnej metodológie pre výskum v záverečnej práci však nie je otázkou jej zdanlivej jednoduchosti, o ktorej sme hovorili vyššie. Kvalitne a odborne realizovaný kvalitatívny výskum je veľmi náročný a vyžaduje si mnoho energie a trpezlivosti. Predovšetkým by však mal byť výber metodológie determinovaný výskumným problémom, čo je otázka smerujúca predovšetkým na školiteľov záverečných prác: je výskumný problém, ktorý študent prináša na konzultáciu, skutočne vhodné skúmať kvalitatívnymi postupmi? Poskytne takýto výskum aspoň nejaké nové a podnetné informácie? Nie je to len snaha si veci zjednodušiť? Nie je voľba kvalitatívnej stratégie samoučelná?

Kvalitatívny výskum je zo svojej podstaty vhodné využiť vtedy, ak sa zaoberáme fenoménom, ktorý nie je dostatočne preskúmaný, alebo ak sa snažíme zachytiť jeho dynamiku a

priebeh.⁵ Klasický pohľad na voľbu výskumnej stratégie možno veľmi zjednodušene podať nasledovne: najprv je vhodné neznámy jav skúmať kvalitatívne a následne kvantitatívne.⁶ V praxi, a to platí obzvlášť pre sociálnu prácu, sa však stretávame s tým, že mnoho tém bolo skúmaných už mnoho krát a zdá sa, že všetko podstatné už bolo vypovedané. Každý školiteľ vie, že napríklad pri témach, ako je šikanovanie, závislosti, sociálno-patologické javy u detí a mládeže (a u mnohých iných), je skutočne ťažké vyskúmať čokoľvek nové. Kvalitatívny výskum však možno využiť aj pri dobre zmapovaných problematikách.

Ilustrujme to na príklade dnes už „notoricky“ známej témy domáceho násillia páchaného na ženách. K tejto problematike existuje v slovenských podmienkach viacero kvantitatívnych štúdií, čo je veľmi osožné. Je veľmi dobré, ak vieme, že toľko

⁵ Veľmi jednoduchý príklad: Fenomén šikanovania možno skúmať kvantitatívne tak, aby sme získali predstavu, koľko žiakov je v pozícii obeť, koľko v pozícii agresora, ako často a na akých miestach k šikanovaniu dochádza, ako často a akým spôsobom je takéto správanie zo strany školy sankcionované. Kvalitatívny výskum sa zameriava na dynamiku šikanovania: kto má predispozície stať sa jeho obeťou, aké okolnosti (vrátane klímy triedy) vedú k šikanovaniu, aká je úloha „mlčiacej väčšiny“, aká je typická charakteristika agresora a ako obeť prežíva svoju bezmocnosť.

⁶ Porov. Reichel (2009).

a toľko percent žien sa stretlo s tou či onakou formou domáceho násillia. Zároveň to však prináša otázku: čo môže skúmať študent v tejto oblasti pomocou kvalitatívneho výskumu, aby to bolo niečím nové a zaujímavé? Kde je pomyselná „diera“⁷, ktorú môže v tejto oblasti zaplniť kvalitatívny výskum, obzvlášť ak sa zdá, že všetko už bolo detailne preskúmané a opísané?

Dobрым príkladom môže byť diplomová práca Theiszovej (2017), ktorá sa zamerala na skúmanie procesu pomoci tejto skupine klientov – od prvých krokov, kedy sa týraná žena rozhodla vyhľadať pomoc až po sociálnu pomoc zo strany sociálnych pracovníkov v konkrétnych inštitúciách a zariadeniach.⁸

2 Prístupy v kvalitatívnom výskume

V niektorých odborných prácach – a ešte oveľa viac v študentských záverečných prácach – sa pomerne často stretávame s opisom použitej metodiky

⁷ Predovšetkým Strauss a Corbinová (1999) upozorňujú na to, že kvalitatívny výskum je vhodné využiť tam, kde v súčasnom empirickom poznaní existujú určité „trhliny“, neprebádané oblasti, ktoré je podrobné zmapovať a skúmať.

⁸ Poslucháčka vo svojej diplomovej práci formou fenomenologického prístupu skúmala skúsenosti žien – obeť domáceho násillia – s profesionálnou pomocou sociálnych pracovníkov na začiatku riešenia situácie násillia v ich rodinách.

zhruba v nasledovnom zmysle: „Pri skúmaní sme použili kvalitatívny výskum založený na rozhovoroch.“⁹

Domnievame sa, že tento prístup a takéto chápanie kvalitatívneho výskumu nie je úplne vhodné ani správne. Odborná literatúra zväčša nerozlišuje kvalitatívny výskum založený na rozhovoroch, pozorovaniach či napríklad na analýze dokumentov, teda na základe použitých techník zberu dát ako určitého rozlišovacieho znaku. Je potrebné podotknúť, že kvalitatívni výskumníci používajú aj rôzne *ad hoc* výskumné stratégie (pričom sa môžu inšpirovať existujúcimi prístupmi) – vtedy hovoríme o **pragmatickom prístupe** (porov. Švaříček, Šeďová, 2014). **Takáto voľba metodológie však musí byť dobre odôvodnená, čo sa deje len veľmi vzácnne.**

Literatúra rozlišuje viaceré typy kvalitatívneho výskumu, ktoré vznikali v rôznom čase, v rôznych situáciách a vychádzajú z rôznych postulátov a premís. Napríklad Gavora (2006) nazýva tieto prístupy kvalitatívneho výskumu ako vetvy, Švaříček, Šeďová et al. (2014) ako dizajny, Creswell (2007) ako prístupy,

⁹ Bohužiaľ, tento problém nie je zďaleka len záležitosťou záverečných prác, ale vyskytuje sa aj u mnohých výskumov, ktorých výsledky sú zverejnené v odborných publikáciách.

môžeme sa taktiež stretnúť s označením typu či formy. Pre potreby tohto textu budeme používať termín **prístup**.

Švaříček, Šeďová et al. (2014) uvádzajú, že tieto prístupy nie sú totožné s technikami zberu dát ani s ich samotnou analýzou. Viaceré sú dlhodobo zavedené a hlási sa k nim určitý okruh autorov. Zjednodušene môžeme konštatovať, že voľba konkrétneho prístupu (vyplývajúca z formulácie výskumného problému) poskytuje návod, ako pristupovať k samotnému výskumnému procesu (voľba techník zberu dát, techník analýzy a podobne).¹⁰

Nazdávame sa, že pre potreby sociálnej práce možno plne a efektívne využiť nasledujúce kvalitatívne prístupy:

- a) zakotvená teória,
- b) prípadová štúdia,
- c) fenomenologická analýza,
- d) etnografia,
- e) biografický prístup.

¹⁰ Voľba vhodného výskumného prístupu (dizajnu) sa odráža aj vo formulácii výskumných otázok, využití techník zberu dát a ich analýzy. Napríklad fenomenologický prístup vo svojej „čistej podobe“ využíva len dve výskumné otázky (jednu orientovanú na skúmanie samotného javu, druhú na skúmanie kontextu a okolností, v ktorých sa skúmaný jav odohral), ktoré neskôr tvoria základ pre analýzu dát (vytvorenie textovej a štrukturálnej deskripcie).

Zakotvená teória (*grounded theory*). Jej korene siahajú do 60. rokov 20. storočia. Pochádza zo sociológie. Jej najvýznamnejšími predstaviteľmi sú A. Strauss, B. Glaser a J. Corbinová. V súčasnej dobe existuje v mnohých rôznych variantoch a podobách. Mnohé prvky z tejto metodológie našli uplatnenie v celom kvalitatívnom výskume (napríklad technika otvoreného kódovania). Ambíciou metodológov tohto prístupu je priniesť kritériá z kvantitatívneho výskumu do výskumu kvalitatívneho (konkrétne validitu, zovšeobeciteľnosť, reprodukovateľnosť, presnosť či overiteľnosť). Zakotvená teória predstavuje rad vopred stanovených postupov, ktorých cieľom je tvorba teórie. Má hĺbkovo rozpracovaný analytický aparát a sú pre ňu typické mnohé techniky zberu dát (porov. Strauss, Corbinová, 1999). Z praktických skúseností možno uviesť, že tento prístup je pre študentov bakalárskeho či magisterského stupňa príliš náročný a je vhodný skôr do dizertačných prác.

Prípadová štúdia (*case study*). Tento prístup sa zameriava na štúdium jedného, maximálne niekoľkých prípadov (literatúra uvádza zväčša číslo jeden až dva). Jeho korene siahajú do psychológie a psychiatrie. Zmyslom prípadovej štúdie je zachytenie zložitosti prípadu,

jednotlivých vzťahov v ich komplexnosti. Jej základným predpokladom je, že na základne štúdia jedného prípadu sme schopní porozumieť mnohým obdobným prípadom. Štúdiu zamerať na skúmanie jednotlivca, sociálnej skupiny, inštitúcie i konkrétnej udalosti (porov. Hendl, 2016). Výskumník môže skúmať typický prípad či, naopak, extrémne prípady. Aj pre prípadové štúdie sa využívajú rozmanité techniky zberu dát. V záverečných prácach sa prípadové štúdie využívajú vzácne, môžeme sa často stretnúť skôr s ich veľmi zjednodušenou podobou vo forme kazuistik.

Fenomenologická analýza (*phenomenological approach*). Vychádza z Husserlovej fenomenologickej filozofie. Kládne dôraz na skúmanie skúseností jedinca (respektíve skupiny jedincov) so študovaným fenoménom, na ich vlastné prežívanie a zážitky späté s týmto javom. Cieľom fenomenologickej štúdie je porozumieť skúmanému javu. Výsledkom tohto prístupu je kompozícia esenciálnej deskripcie, v ktorej výskumník podáva podrobný opis skúmaného fenoménu a spoločných prvkov skúseností participantov (porov. Creswell, 2007; Vanderstoep, Johnson, 2009). Príkladom z praxe môže byť výskum zameraný na proces resocializácie abstinujúcich narkomanov po prepustení z výkonu trestu

odňatia slobody (Mlynka, 2016).¹¹ Pre fenomenologickú analýzu je typický rozhovor ako najčastejšia technika získavania dát.

Etnografia (*ethnographic approach*). Svoj pôvod má v sociálnej a kultúrnej antropológii, kedy sa zameriavala na štúdium cudzích kmeňov. Po tom, ako sa etablovala v sociológii, sa začala zameriavať na skúmanie konkrétnych inštitúcií, organizácií či sociálnych skupín. Zameriava sa na procesy vo vnútri inštitúcie, formy myslenia, interakcie či sociálne praktiky. V mnohých publikáciách – napr. Creswell (2007) – býva úzko prepojená s problematikou kultúry (porov. Atkinson et al., 2002; Gobo, 2008). Príkladom etnografického skúmania v sociálnej práci môže byť štúdium konkrétnej inštitúcie poskytujúcej sociálnu pomoc (napríklad pobytového zariadenia sociálnych služieb

¹¹ Autor si výskumný problém v diplomovej práci vymedzil nasledovne: determinanty resocializácie narkomanov po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. V zmysle fenomenologickej analýzy si poslucháč stanovil dve základné výskumné otázky: 1) Akým spôsobom prežívajú participanti fenomén vlastnej resocializácie po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody? 2) Aké okolnosti a faktory ovplyvňujú (determinujú) prežívanie tejto skúsenosti? Výsledkom výskumu bola tvorba dvoch deskripcií, ktoré zrkadlili výskumné otázky a ktoré sa pretavili v esenciálnu deskripciu (porov. Creswell, 2007).

pre obeť domáceho násillia) (porov. Šafránková, 2016).¹²

Biografický prístup (*biographic approach*). Sústredí sa na životný príbeh jedinca (jedincov), nie však v zmysle konkrétnych (horizontálnych) tém (strach, stres, túžby), ale v zmysle vývinu konkrétnych oblastí („vertikálne“ témy – napríklad profesionálny rast a kariéra (porov. Švaříček, Šeďová et al., 2014). Príkladom takéhoto výskumu je štúdium odborného rastu a získavania profesionálnych skúseností u sociálnych pracovníkov.

Mnoho veľkých vedcov a výskumníkov z najrôznejších vedných odborov uvádza, že na začiatku ich profesionálnej činnosti boli príklady iných osobností a pútavé príbehy. Preto uvádzame na konci jedno odporúčanie: mnohé z toho, čo bolo v príspevku uvedené, v popularizačnej forme uvádza Oliver Sacks vo svojich bohatých

¹² Autorka sa vo svojej diplomovej práci zaoberala konkrétnym zariadením núdzového bývania, ktoré poskytuje sociálne služby obetiam domáceho násillia. Výsledkom jej výskumu bolo podrobná deskripcia poskytovaných služieb, organizácie, ktorá sociálnu službu zastrešuje, ako aj fenomény a sociálne interakcie, ku ktorým v zariadení dochádza. Prípadne možno uviesť Bolfa (2017), ktorý etnografickým prístupom skúmal realizáciu aktivít sociálnej prevencie na školách.

skúsenostiach z oblasti neuropsychiatrie.¹³ Po jej prečítaní si určite viacerí adeпти výskumnej práce kvalitatívny výskum zamilujú, alebo začnú tušiť jeho zmysel a význam.

Samozrejme, prístupov v rámci kvalitatívneho výskumu existuje omnoho viac. Nie je však možné sa zaoberať v rámci jedného príspevku všetkými. Preto sme zamerali pozornosť na tie dizajny, ktoré možno v rámci výskumnej praxe uplatniť najčastejšie.

Záver

Vedecko-výskumná činnosť je jedným zo základných atribútov vedy, sociálnu prácu nevynímajúc. Po formulovaní výskumného problému je základným predpokladom úspešného výskumného projektu voľba vhodnej výskumnej stratégie.

Po mnoho rokov v podmienkach odboru sociálna práca vo vzdelávaní prevažoval kvantitatívny prístup v skúmaní. V posledných rokoch však možno badať zmenu v prospech kvalitatívneho výskumu. Tá však, bohužiaľ, často nebýva daná ani tak konkrétnym výskumným problémom a otázkami, ako túžbou zjednodušiť si čo najviac výskumnú prácu.

Faktom však zostáva, že realizácia úspešného kvalitatívneho výskumu, ktorý má priniesť nové poznatky, nie je zďaleka tak jednoduchá, ako si mnohí predstavujú. Kládne na výskumníka mnoho požiadaviek, a to nielen z oblasti metodológie výskumu (áno, aj kvalitatívni výskumníci musia rozumieť kvantitatívnemu výskumu a štatistike), ale aj z oblasti ľudských zručností a kompetencií (schopnosť efektívnej komunikácie, nadviazania kontaktu a vzťahu s participantom, zručnosť v spracovaní dát, ich vhodnej analýzy a interpretácie).

Kvalitatívny (ba ani kvantitatívny) výskum sám o sebe nie je „všielik“. Má svoje nedostatky a zápory, no i napriek tomu môže byť táto metodológia vo výskumnej praxi v mnohom užitočná. Existuje stále mnoho javov a fenoménov, ktoré si zaslúžia hlboký a komplexný výskum, a to aj za využitia rozmanitých kvalitatívnych prístupov.

Je potrebné, aby výskum v sociálnej práci na Slovensku dosiahol nový rozmer a aby sa viac a viac profesionalizoval. Nesmieme sa uspokojiť s elementárnymi postupmi ani spôsobmi analýzy. A to ako vo vedeckých štúdiách, tak aj v záverečných prácach študentov tohto odboru.

¹³ Sacks, 2015: *Muž, ktorý si pletl manželku s kloboukem.*

Zoznam použitej literatúry:

ATKINSON, P. et al. (eds.) 2002. *Handbook of Ethnography*. London: SAGE Publications Ltd, 2002. 507 s. ISBN 0 7619 6480 0

BOLF, M. 2017. *Sociálna prevencia u školskej mládeže. Diplomová práca*. VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., Skalica, 2017. 75 s.

CRESWELL, J. W. 2007. *Qualitative inquiry and research desing: Choosing among five approaches*. 2. vydanie. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc, 2007. 395 s. ISBN 978-1-4129-1606-6

DENZIN, N. K. – LINCOLN, Y. S. (eds.) 2003. *Collecting and interpreting qualitative materials*. 2. vydanie. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc., 2003. 682 s. ISBN 0-7619-2687-9

DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. 3. vydanie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7

GAVORA, P. 2006. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, spol. s r. o., 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3

GOBO, G. 2008. *Doing Ethnography*. London: SAGE Publications Ltd, 2008. 355 s. ISBN 978-1-4129-1920-3

HENDL, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 4., prepracované a rozšírené vydanie. Praha: Portál, 2016. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9

MIOVSKÝ, M. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

MLYNKA, B. 2016. *Adaptácia toxikomanov po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Diplomová práca*. VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., Skalica, 2017. 113 s.

REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6

SACKS, O.: *Muž, který si pletl manželku s kloboukem*. Praha: DYBBUK, 2015. ISBN: 978-80-7438-130-0

SOUKUP, M. 2014. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2014. 169 s. ISBN 978-80-246-2567-6

STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu (Postupy a techniky metody zakotvené teorie)*. Brno: Nakladatelství Albert Boskovice, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X

ŠAFRÁNKOVÁ, M. 2017. *Sociálny pracovník v rezidenčných službách pre*

obete domáceho násilia. Diplomová práca.
VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., Skalica, 2017.
74 s.

ŠVARŤÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al.
2014. *Kvalitatívny výzkum v pedagogických
védách.* 2. vydanie. Praha: Portál, 2014.
384 s. ISBN 978-80-262-0644-6

THEISZOVÁ, R. *Determinanty sociálnej
pomoci zameranej na ženy – obeť
domáceho násilia. Diplomová práca.*
VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., Skalica, 2017.
78 s.

Kontakt na autorov:

PhDr. Michal Sedláček, PhD.

VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv.
Alžbety, n. o. – Ústav Dr. Pavla Blahu,
Potočná 58, 909 01 Skalica, Vedecko-
výskumné centrum prof. V. Krčméryho v
Skalici

e-mail: sedlacek.vszasp@gmail.com

RNDr. Ľubomír Oláh, CSc.

VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv.
Alžbety, n. o. – Ústav Dr. Pavla Blahu,
Potočná 58, 909 01 Skalica, Vedecko-
výskumné centrum prof. V. Krčméryho v
Skalici

e-mail: luboo1951@gmail.com